

De IJzeren Brug van de Antwerpse Havendokken [1822 - 1867].

Vroeger de "*IJzeren Brug*" genoemd. Haar correspondent heet nu "*Nassaubrug*".

(Marc Braham; juli 2021)

locatie: de haven van Antwerpen

51°13'45.93" N ; 04°24'19.75" E.

Uitvoering, Bouw: 1821 - 1822.

Inhuldiging: 17 oktober 1822.

Ontwerper: Théophile Teichmann

Metaalvervaardiging: S.A. *John Cockerill* in Luik.

Aannemer: onbekend.

Doel: Doorsteek van de *Kleine* en *Grote Dokken* ; verbinding van de Sint-Laurei en Napoleon kaaien met de stad Antwerpen.

Beschrijving in de lengte: vermoedelijke opening 17 m.

Beschrijving in de breedte: onbekend.

Type brug: draaibrug, gemaakt van gietijzeren balken.

Huidige staat: verdwenen in 1867 (vermoedelijke datum) ten gunste van een andere ijzeren draaibrug.

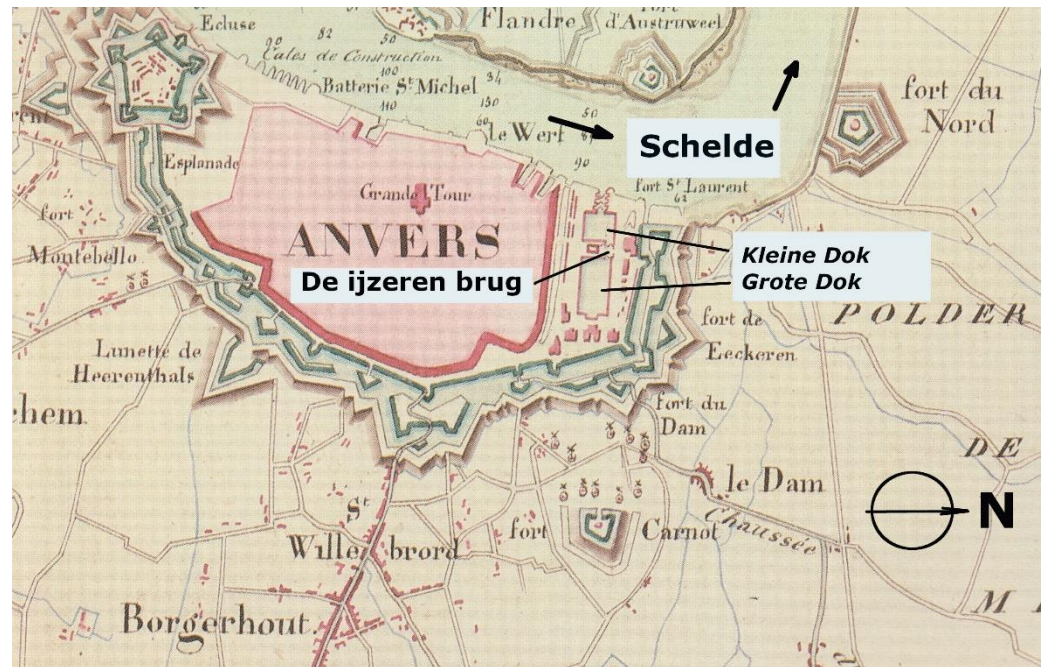


Fig. 1: De stad Antwerpen en de twee havendokken :
het *Kleine* en het *Grote Dok* rond 1840
(uittreksel van de kaart van Masui en Decker⁵)

Waarschuwing

Er zijn niet veel gegevens, noch technisch, noch historisch, betreffende deze brug. Toch leek het nuttig om er nu reeds een nota over te schrijven, zij het kort, nog voor er meer over bekend is. Over de huidige informatie bestaat weinig twijfel en het gaat hier ten slotte om de eerste bekende metalen brug die in België is gebouwd.

Een weinig geschiedenis

Onder het beheer van Napoleon, die als voornemen had om Antwerpen tot een oorlogshaven uit te bouwen, werden tussen 1807 en 1813 aan de noordrand van de stad Antwerpen de eerste twee havendokken gegraven. Eén van deze dokken, het *Kleine Dok*, draagt nog steeds zijn naam (het *Grote Dok* wordt het *Willem Dok* genoemd). Na de zogenaamde *Zesde Coalitieoorlog*, die leidde tot de troonsafstand van Napoleon, en het daaropvolgende *Congres van Wenen* in 1814, werden de grenzen van Europa hertekend en maakte België deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden.

De Nederlandse regering kon uiteraard niet de expansie van de haven van Antwerpen begunstigen ten nadele van de grote havens in Nederland. Daarom stond zij bij koninklijk besluit van 12 november 1815 de betrokken *Dokken* af aan de stad Antwerpen. In die tijd waren de kades Saint-Laurent en Napoleon (fig. 2), gelegen langs de noordelijke oevers van de *Dokken*, dus niet verbonden met de stad voor het vrachtverkeer. De stad Antwerpen, die inmiddels eigenaar van de *Dokken* was geworden, besloot daarom een toegangsweg voor rijtuigen te voorzien en bouwde in 1822 een brug over de sluis die de twee *Dokken* scheidde. Dit is de brug waar het om gaat. De dokken van de Kattendijk - en andere verder naar het noorden gelegen dokken - bestonden natuurlijk nog niet.

Korte geschiedenis van de brug¹.

Het is de oudste brug in het havengebied en is in de loop der jaren meermaals vervangen of gerestaureerd⁴.

De oorspronkelijke brug werd ontworpen door Jean Théodore Frédéric Teichmann^{1,2} (1788-1867), destijds hoofdingenieur van de Waterstraat² en in 1830 tot inspecteur-generaal van de Ponts et Chaussées aangesteld. De brug werd vervaardigd in de ateliers van *J. Cockerill* te Seraing^{1,2} (Luik) tussen oktober 1821¹⁰ en april 1822⁸. Zij werd ingehuldigd op 17 oktober 1822 in aanwezigheid van de Koning der Nederlanden^{1,3} (Royers¹ schrijft "door de Koning der Nederlanden", maar dit is waarschijnlijk onjuist).



Fig. 2: De « Dokken » en de ijzeren brug (uittreksel van de kaart van Masui en Decker⁵)

De kranten^{9,10} zijn het erover eens dat de gietijzeren liggers van 17m , die voor deze brug werden gegoten, destijds een Europees record voor hun afmetingen waren (zie hieronder).

In 1867* werd de genoemde *IJzeren Brug* vervangen door een andere draaibrug, eveneens van metaal. En in 1912 opgevolgd door een derde brug⁴. Deze laatste, een asymmetrische stalen draaibrug en geheel geklonken, werd tot ongeveer het einde van de jaren negentig ⁴ in gebruik genomen. De brug kreeg sinds 1935 de naam "*Nassaubrug*" en werd in 2005 volledig gerestaureerd als replica van de oude brug van 1912⁴.

* Er was geen concrete mogelijkheid om de datum 1867 te verifiëren, maar het klinkt aannemelijk. Op het einde van de 19de eeuw vindt men inderdaad op precies dezelfde plaats, naast het (voormalige) *Hanzehuis*, dat tussen de twee *Dokken* stond, afbeeldingen van een geklonken metalen brug. Bijvoorbeeld in het officiële boek van de Antwerpse Wereldtentoonstelling van 1885¹¹ (fig. 3), maar ook op sommige briefkaarten (fig.4). Het interessante van deze waarneming is dat de opening van het kanaal in de 19de eeuw niet lijkt te zijn veranderd. Ook nu nog zijn er geen aanwijzingen dat in de loop der jaren een eventuele verbreding is uitgevoerd. De opening bedraagt derhalve 17 m (ter plaatse gemeten), de waarde die door Royers¹ voor de oorspronkelijke constructie is opgegeven.

Het *Hanzehuis* werd in 1889 verwoest¹².



Fig. 3: Het *Hanzehuis* en de waarschijnlijke opvolger van de oorspronkelijke gietijzeren brug. Links zien we het *Grote Dok*, rechtsonder, de brug, en verder naar rechts het *Kleine Dok*. (gravure van F.R.R. Brend'Amour¹¹; waarschijnlijk gedateerd tussen 1860 en 1870).

Korte technische beschrijving van de IJzeren Brug uit 1822

Het gaat om een draaibrug^{1,9,10} "met een handbediend en hydraulisch bediend mechanisme"¹. (Als soort ondersteuning?).

In de *Courrier des Pays-Bas*⁶ staat vermeld dat de brug gemaakt is van "fer fondu", terwijl de *Courrier de la Meuse*⁷ de term "fer coulé" gebruikt. Dit alles betekent natuurlijk gietijzer. Het gaat dus om balken, verkregen door het gieten van ijzer in gietvormen.

Men beschikt echter niet over een plan, een beschrijving of zelfs enige afbeelding van deze brug. Mochten we een voorstelling willen maken - hetgeen wij hier best niet proberen - moeten wij uiteraard rekening houden met de beperkte informatie.

Wat de lengte betreft : volgens Royers¹ is de opening van de doorgang 17 m ; een ander document⁴ verklaart dat het de lengte van de brug 17 m bedraagt. De kranten^{9,10} spreken van elementen van 17 m, die in *Cockerill* worden vervaardigd. Eén van de kranten⁸ schrijft zelfs dat er 4 van zulke elementen voorzien zijn. In de wetenschap dat voor een overbrugging van 17 m, door middel van een draaibrug, de brug op zich een totale lengte bedraagen moet die groter is dan deze waarde, is het duidelijk dat de bovenstaande informatie niet volstaat voor een coherente weergave van de constructie. Een andere krant³ schrijft dat - tijdens het bezoek van de Koning - "de twee vleugels van de brug open stonden".

Ten slotte melden we dat de in Cockerill gegoten liggers een "gemiddelde" hoogte van 1 m hadden, en een dikte van 6 cm^{9,10} en dat dit, gezien hun lengte, als een Europees record werd beschouwd^{9,10}.



ANVERS. — La Maison Hanséatique en 1695.
Fig. 4: Het Hanzehuis en de waarschijnlijke opvolger van de originele gietijzeren brug (briefkaart, uitgever G. Hermans, Antwerpen).

Referenties

1. Royers G. et all. ; *Anvers, port de mer. Description du port et des établissements maritimes d'Anvers d'après les documents les plus récents.* Typographie et lithographie E. Guyot, Bruxelles. 1885.
2. *Le Courrier de la Meuse.* Édition du 25 octobre 1822.
3. *Le Courrier de la Meuse.* Édition du 20 octobre 1822.
4. <https://bruggenstichting.nl/index.php/35-bruggen/bruggen-2012/165-bijzondere-bruggen-in-het-havengebied-van-antwerpen>
5. *Carte des Poldres situés sur les deux rives de l'Escaut depuis l'embouchure du Ruppel jusqu'à la frontière de la Hollande.* Dressée par Masui et Decker, ingénieurs des Ponts et Chaussées. Ca 1837.
6. *Le Courrier des Pas-Bas.* Édition du 12 octobre 1822.
7. *Le Courrier de la Meuse.* Édition du 13 octobre 1822.
8. *Le Courrier des Pays-Bas.* Édition du 16 avril 1822.
9. *Le Courrier de la Meuse.* Édition du 27 octobre 1821.
10. *Le Journal de la Belgique.* Édition du 26 octobre 1821.
11. Corneli R. et Mussely P. ; *Anvers et l'Exposition de 1885.* Édité chez AD. Mertens, Anvers. 1886.